

оцінки / Л. Шутак., В. Шинкарук. - Чернівці: Рута, 2002. - 128 с;
²⁷Тропіна Н.П. Семантична деривація в сучасній російській мові: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра філол. наук: спец. 10.02.02 «Російська мова» / Н.П. Тропіна. - К., 2004. - 36 с.; ²⁸Колоїз Ж.В. Оказіональна деривація: теоретичний та функціонально-прагматичний аспекти: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра філол. наук: спец. 10.02.01 «Українська мова» / Ж.В. Колоїз. — К., 2007. — 36 с.; ²⁹Колоїз Ж.В. Українська оказіональна деривація / Ж.В. Колоїз. — К.: Акцент, 2007. — 311 с.;
³⁰Стасюк Т.В. Зазнач.праця.

Л.В. Домилівська, асп. (м. Київ)

ЛІНГВІСТИЧНА АСПЕКТНІСТЬ У ДОСЛІДЖЕННІ ДОМІНАНТНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ МОВОТВОРЧОСТІ АВТОРА

У статті розглядаються проблеми поетичної функції мови та її реалізації в контексті теорії лінгво-естетичних символів як семантичних універсалій. Аналізуються актуальні питання неосемантичного розширення символів в авторському тексті, унаочнюється теза про те, що в основі семантичних породжень мови є асоціативне мислення.

This article deals with the problem of symbol's functionality in the Yanovsky's poetry. The research presents the main peculiarities in individual styles of defined author based on linguistic analysis of poetic world view.

Акцентуація уваги на естетичній функції мови відбувалася майже одночасно зі становленням лінгвістики як науки. Однак одразу ж постало питання про сутність розуміння цієї функції в мовознавчому дискурсі. Відповідно, кожен етап розвитку наукових ідей визначав нові аспекти розуміння поетичної функції мови (тобто змінювалися підходи до вивчення лінгвопоетики).

Множинність інтерпретаційних методик дозволяє у виразити розуміння лінгво-естетичних символів як семантичних універсалій, що функціонують у художньому тексті. Синтагматика мовних «камертонів», зреалізованих у мовно-символьних полях, зумовлює можливість прочитання, лінгвістичної аргументації вербалізованої авторської свідомості, вираженої в слові. Лінгвальна природа

ідіотексту є в такому разі доказом синтетичності мистецького твору: взаємодії екстра- й інтралінгвальних чинників¹.

Як зазначає А.А. Калетнік, «у культурі ХХ ст., що позначене виразною, і навіть, можна твердити, радикальною тенденцією до творення нових типів художньо-естетичного самовираження»², лінгвальна природа ідіолекту майстра слова є продуктивним матеріалом для ідентифікації не лише виключно мовної, а й системи естетичних парадигм. Зокрема, у нашому дослідженні показовою є мовотворчість Юрія Яновського, що репрезентує домінуючі особливості українського неоромантизму початку ХХ ст. У цьому випадку слушним буде звернення до екстралінгвальних чинників, які «в лінгвістичному аналізі поширюються також на життя митця, зовнішню мотивацію словесно-художньої рефлексії» та інші словесні форми культури, зреалізовані у творчих інтенціях художника слова³. А отже, цілком логічним в окресленому лінгвокультурологічному дискурсі є дослідження зовнішніх впливів на формування мовотворчості майстра слова.

Посутньою в цьому випадку буде апеляція до ідей німецької школи лінгвістів на чолі з В. Гумбольдтом⁴, коли увага вчених зосереджується на творчій стороні мовного процесу: мова мислиться як жива творчість, а звідси й артикуляція тези про внутрішню форму слова, що продовжена у слов'янській лінгвістиці насамперед О. Потебнею⁵. Позитивний результат такої аспектології в аналізі проектується на мовний символ (зародження теорії лінгвістичної поетики О. Потебні), коли йдеться про вербалізовану репрезентацію авторської свідомості, зокрема у працях сучасних мовознавців: С.Я. Єрмоленко, В.В. Жайворонка, Л.А. Лисиченко, М.М. Пилинського, Ф.С. Бацевича, Н.М. Сологуб, Л.І. Шевченко, Г.М. Колесника, Л.О. Пустовіт, Н.Ф. Непійводи, М.П. Кочергана, Л.О. Ставицької, Л.Л. Шевченко, М.І. Голянич, О.І. Хом'як, А.А. Калетнік та ін.

Важливою з погляду продуктивності в розгортанні теоретичного обґрунтування природи і функцій мовного символу в тексті є думка Г. Винокура про «рефлекторність» художнього слова⁶, тобто семантичне звернення слова на самого себе: «... зближуючи у художньому тексті той взаємний зв'язок», який існував, майстер слова «...ніби відкриває в них нові, несподівані значення...»⁷.

Зрозуміло, концепція О. Потебні щодо внутрішньої форми слова, мала значний вплив на розвиток наукових ідей усього

слов'янського мовознавчого кола. Наприклад, Б. Ларін, який одним із перших обґрунтував поняття «естетичне значення слова» вказує на те, що слово в художньо-естетичній мові має не самостійну функцію, а другорядну, «відтінкову», адже «не дано повністю смислової цінності слова», а лише визначено «межі різного в кожному випадку асоціативного розвитку смислу певної мови»⁸.

Натомість лінгвістична аргументація В. Виноградова щодо статусу й функціонування символів у мовотворчості письменників полягає в тому, що «символічні перетворення», посталі як результат «словесних сплетінь» у художньому тексті, який мислиться мовознавцем цілісною структурою, і є сутністю поетичної мови (під термінопоняттям «поетична мова» В. Виноградов розуміє також і мову прозових художніх творів)⁹. На думку В. Виноградова, слово набуває неосемантичних відтінків так званими «прирошеннями змісту» в авторському тексті. Співзвучними такому розумінню є ідеї Г. Винокура про «обертони смислу», а також Ю. Тинянова про «коливальні ознаки значення» тощо.

На наш погляд, сутність авторської художньої мови полягає, як слушно зауважує В. Виноградов, в естетичній трансформації, новому емоційно-образному використанні засобів загальнонародної мови: доводиться говорити про дуалістичність природи образного слова, що функціонує, його домінуючі особливості в системі авторського художнього тексту. Адже, наголосимо мовотворчість письменника водночас апелює до двох джерел: засобів загальнонародної мови і реалій світу, творчо опрацьованих майстром слова. У цьому випадку відбувається смислове розширення комунікативної функції мови, тому що образність художньої мови є семантичним продовженням інтралінгвальних можливостей всієї системи, а образність ідіолекту вимагає «підпорядкований естетичним, а також соціально-історичним закономірностям мистецтва новий світ мовних смислів і відношень»¹⁰.

Найпродуктивнішим, з огляду на завдання дослідження художнього слова, є розгортання й уточнення ідей функціоналізму щодо лінгвальних категорій, обґрунтованих насамперед Празьким лінгвістичним гуртком. Аргументуючи функціональну модель мови, саме чеські мовознавці пояснили розуміння комунікативної функції мови у «Тезах Празького лінгвістичного гуртка»¹¹. Зокрема, саме на цьому етапі відбувається становлення вчення про статус поетичної мови в тексті, означається структура мовного знака як об'єкта

дослідження, аналізуються інші функції мови, «спрямовані до позамовних моментів і мети, які наближаються до межі мовного знака»¹². Фактично, таке у слов'янській лінгвістиці обґрунтування є логічним розвитком ідей Г. Винокура щодо опрацювання слова як об'єкта в художньому пізнанні дійсності. Відповідно, з огляду на ряд диференційних ознак функцій мови чеські лінгвісти й виокремлюють термінопоняття «поетична мова». Звідси й перспективний постулат: «Засоби вираження ..., що прагнуть у мові спілкування до автоматизації, у поетичній мові, навпаки, спрямовані на актуалізацію»¹³.

Сучасні підходи до розуміння поетичної мови мають дискусійний характер, адже досі не існує загальновизнаного однозначного розуміння поетичної функції мови: з одного боку, мовознавці вважають за необхідне виокремлення поетичної функції мови поряд з усіма іншими, а з іншого – означена категорія розглядається лише як потенційна можливість використання мови (зрозуміло, що з естетичною метою). Переконливим у такому разі видається обґрунтування про синтетичність природи поетичної мови з комунікативною функцією, тобто фактично мовотворчість письменника мислиться як вербалізована авторська свідомість, «мова виступає як форма словесного мистецтва, втілює художній задум, відображає дійсність, переломлену в свідомості художника»¹⁴. Тобто аспектологія аналізу мовотворчості письменника з увагою до поетичної функції мови виявляє в такій постановці питання послідовний зв'язок із ідеями О. Потебні, Г. Винокура та їх послідовників.

Зважаючи на окреслені підходи, вважаємо за необхідне лінгвістично аргументувати функціонування мовного символу, який позиціонується в контексті аналізу естетичної функції мови як домінанта ідіостилю митця. Саме аналіз символіки дає підстави говорити про індивідуальну неповторність стилю автора, дозволяє проаналізувати його творчу концепцію, мовну інтенцію, об'єктивно пізнати мовно-естетичний потенціал, зреалізований письменником, адже символи – це мовні універсалиї, що уможливають розуміння світу культури в цілому.

Універсальні символи культури, що функціонують в авторському тексті, аперцептовані історичним, вселюдським досвідом поколінь, вони переходять від одного історичного часу до іншого, не втрачаючи свого значення, а навпаки, набуваючи нових

відтінкових значень, розширюючи семантику конкретного символу. Оскільки ці символи загальноцивілізаційні, то вони зрозумілі не одному народові чи нації, а отже використовуються в різних культурах, концентруючи в собі модель значення, яка зрозуміла кожній людині, набуваючи при цьому «обертонних» відтінкових значень.

Незалежно від мовної системи, де функціонує й осмислюється той чи інший символ, варто назвати таку необхідну передумову символічної означеності, як повторюваність: повторюваність на текстовому, позатекстовому (поняттєвому) рівнях¹⁵. А отже, для лінгвістичного аналізу важливим є насамперед з'ясування природи символу, який породжує нові асоціації та нові значення в мовотворчості митця.

Проблема виникнення, постановки такого типу символу у свідомості (й ширше – культурі) цікавила багатьох філософів, психологів, літературознавців, соціологів і, звичайно ж, мовознавців. Лінгвістичне моделювання свідомості творчої особистості визначається, як відомо, науковою інтерпретацією символіки, адже символ „є естетично канонізованою, культурно значимою концептуальною структурою іншої, ніж первинний зміст реалії чи знака, понятійної сфери, що характеризується інтенційністю, образністю, мотивованістю, дейктичністю, імперативністю, психологічністю¹⁶. До того ж, мовознавець має зважати на те, що кожен символ має власне етнічне підґрунтя, сформоване історичними, релігійними, соціально-політичними та іншими факторами. Окрім цього, символ може виражати ідею подієвого характеру, тобто уособлювати цілу ситуацію, а тому належить як до культурної, так і мовної компетенції¹⁷.

Важливим у такому контексті розуміння символу є погляд Ю. Лотмана, який вважає, що символ ніколи не належить до одного синхронічного зрізу культури – він завжди пронизує його по вертикалі, тобто враховуються проекції на минуле й майбутнє¹⁸. Відповідно, фундаментальною особливістю символу в мовознавчому дискурсі є надзвичайна глибинність змісту, спроможність постійного діалектичного (інтелектуального) розвитку образної семантики.

Зважаючи на особливості природу і семантичної структури символ, логічним у лінгвістичному спостереженні видається синтетичний підхід до його вивчення, тобто врахування мовознавцем знання про символ інших галузей гуманітаристики. Оскільки

перспектива нашого дослідження визначена аналізом природи символу насамперед у мовотворчості Юрія Яновського, то й методологія аналізу зосереджена на лінгвістичних практиках вивчення символу. Зрозуміло, інтеграція здобутків філософії, літературознавства, психології є екстралінгвальним щодо мовного об'єкта знанням, який у результаті допоможе якісніше зрозуміти й окреслити проблему функціонування домінантних мовних символів, виведених у систему лінгвосимвольних полів у мовотворчості Юрія Яновського. Наприклад, неосемантичного наповнення набуває символ дороги в ідіостилі Юрія Яновського. Насамперед аналізований символ окреслений загальним значенням непізнаності майбутнього, прагненням осягнути безмежність, пізнати її. Більше того, на нашу думку, синонімічними домінантами символу дороги в художньому мовленні митця постають **МОРЕ, ОКЕАН, НЕБО, СТЕП**, що уособлюють життєві вагання, пошук істини: *„Хай простить тому небо, хто підозрює мене в постійному ухилянні із широкій дороги. Я ніколи не любив ходити по дорогах. Тому я й люблю море, що на ньому кожна дорога нова, і кожне місце – дорога. Старість дає право це резюмувати...”*¹⁹, *„Треба не губити напрямку, бачити попереду верхівлю гори і йти крізь хащі..Ви побачите, як слідом за нами ітимуть дослідники шляхів.....»*²⁰, *„Над морем місяць уставав солдатом і просторінь шляхів охороняв...”*²¹ *„Кораблі на морі поспішають перебігти свій шлях...”*²², тощо.

Тобто символ дороги в мово мисленні Юрія Яновського реалізується в динамічному русі осягнення життя, як символ путі до невідомого, втаємниченого, до пошуку гармонії людини насамперед із самою собою: *„А це згодом – мені хочеться переплисти для неї океан і море...”*²³, *„Море – це великий степ, на якому росте синя і чорна трава. Біля моря добре думається і звичайні слова набирають таємного і великого змісту”*²⁴.

Акцент на питаннях ідіостилістичного функціонування символів, як і в цілому процесу мовної символізації виокремлюються в нашому дослідженні як центральна проблема, адже саме названі аспекти аналізу дозволяють інтерпретувати авторський художній світ як унікальну модель креативної мовної особистості. Не можна не погодитися з думкою О. Лосева, що розшифрувати зміст символу, керуючись виключно логічним розмірковуванням недостатньо, адже

символ містить узагальнений принцип подальшого розгортання згорнутого в ньому змісту²⁵.

Лінгвостилістичний аналіз авторських текстів дає вагомій підставі вважати функціонування мовних символів виразно специфічною, стилістично маркованою домінантою мовної свідомості художників слова, прийнятою духом часу й безперечно закоріненою в глибини національної і культурно набутої символіки. Таким чином, формулюється теза про те, що в основі семантичних породжень мови є асоціативне мислення, яке формує відношення СЛОВО–УЯВЛЕННЯ.

¹Кожина М.Н. Стилистика русского языка. Учеб. Пособие для студентов фак. Рус. Яз. И литературы пед. Ин-тов. – М.: Просвещение, 1977. – С. 49-58; ²Калетнік А.А. Неокласична неологія: лінгвістичний статус: монографія / А.А. Калетнік. – К.: ВПЦ «Київський університет», 2008. – С. 25; ³Там само. – С. 27; ⁴Гумбольдт В. фон. Избранные труды по языкознанию / В. фон Гумбольдт. – М.: Прогресс, 1984. – 400 с.; ⁵Потебня А.А. Эстетика и поэтика / А.А. Потебня. – М.: Искусство, 1976. – 302 с.; ⁶Винокур Г.О. Об изучении языка литературных произведений / Г.О. Винокур. – М.: Учпедгиз, 1959. – С. 248-249; ⁷Пустовіт Л.О. Словник української поезії другої половини ХХ ст.: семантико-функціональний аспект: Монографія / Упорядники В.І. Матюша, П.А. Матюша, І.Л. Михно. – Київ: УНВЦ «Рідна мова», 2009. – С. 15; ⁸Ларин Б.А. эстетика слова и язык писателя / Б.А. Ларин. – Л.: Худож. лит., 1974. – С. 85; ⁹Виноградов В.В. К построению теории поэтического языка / В.В. Виноградов // Поэтика. – Л., 1927. – Вып. III. – С. 9-13; ¹⁰Виноградов В.В. Избранные труды: поэтика русской литературы / В.В. Виноградов. – М.: Наука, 1976. – С. 155; ¹¹Тезисы Пражского лингвистического кружка: сб. статей. – М.: Прогрес, 1967. – 559 с.; ¹²Там само. – С. 29; ¹³Тезисы Пражского лингвистического кружка: сб. статей. – М.: Прогрес, 1967. – С. 29; ¹⁴Пустовіт Л.О. Словник української поезії другої половини ХХ ст.: семантико-функціональний аспект: Монографія / Упорядники В.І. Матюша, П.А. Матюша, І.Л. Михно. – Київ: УНВЦ «Рідна мова», 2009. – С. 17; ¹⁵Лотман Ю.М. Символ в системе культуры // Труды по знаковым системам. – 1987. – Т. 21. – С. 12; ¹⁶Селіванова О.О. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми: Підручник. – Полтава: Довкілля – К., 2008. – С. 296; ¹⁷Арутюнова Н.Д. Образ (опыт концептуального анализа) // Референция и проблемы текстообразования. – М.: Наука, 1988. – С. 22-26; ¹⁸Лотман Ю.М. Символ в системе культуры // Труды по знаковым системам. – 1987. – Т. 21. – С. 15; ¹⁹Яновський Ю. Майстер корабля. Вершники. – Донецьк: ТОВ ВКФ „БАО”, 2007. – С.40; ²⁰Там само. – С.40; ²¹Там само. – С. 13; ²²Там само. – С. 52; ²³Там само. –

М.М. Капась-Романюк, асп. (м. Київ)

СИНХРОННИЙ І ДІАХРОННИЙ АСПЕКТИ У ДОСЛІДЖЕННІ СТІЙКИХ ДІЄСЛІВНИХ СПОЛУК

У статті обґрунтовано доцільність використання діахронного підходу до з'ясування природи стійких дієслівних сполук.

The article grounds reasonability of using the diachronic approach to the explanation of the verbal combinations research nature.

Проблему стійких дієслівних сполук (СДС) лінгвісти розглядають переважно з погляду синхронії. Зокрема, вони по-різному термінологічно визначають ці сполуки і досліджують їх різні аспекти: Н.О. Бойченко аналізує «стійкі дієслівні сполуки» за їх типологічними ознаками та експресивним потенціалом¹; Е.І. Єфремова – «дієслівно-іменні сполуки», які співвідносні з однокореневими дієсловами²; Р. Канза – «описові предикати» зі значенням стану людини³; В.А. Козьменко – «дієслівно-іменні фразеологічні звороти» з дієсловом ‘робити’⁴; В.О. Кузьменкова – «описові предикати» за їх типами⁵; Т.В. Ларіна – «стійкі дієслівно-іменні словосполучення» фазовості⁶; А.П. Мордвілко – «дієслівні описові вислови» у межах дієслівних фразеологічних зворотів⁷; Т.В. Назарова – «невільні дієслівно-субстантивні сполуки» (суб’єктні конструкції) на означення емоцій і емоційних переживань⁸; Ю.А. Сергєєв – «стійкі словесні комплекси» в семантичному та прагматичному аспектах⁹; Л.А. Уралова – «фразеоматичні сполуки» на рівні тих складників, які утворюють цю сполуку, та на рівні її семантики¹⁰; Л.В. Шубіна – «дієслівні перифрастичні звороти» з погляду їхніх семантичних і структурних властивостей¹¹; Н.Е. Шумейко – «дієслівно-іменні сполуки» у співвідношенні з двовидовими дієсловами¹² тощо. Невизначеність термінології пов’язана з тим, що мовознавці досі ще не до кінця з’ясували питання про місце СДС у системі мовних одиниць, адже більшість дослідників традиційно вводять СДС до складу фразеологізмів (В.М. Дерibas, В.А. Козьменко, А.П. Мордвілко, Л.В. Шубіна тощо),